

Kazimierz Dullak

Uniwersytet Szczeciński
kazimierz.dullak@usz.edu.pl
ORCID: 0000-0002-9202-0433

Oktawa liturgiczna. Rys historyczny i obowiązujące unormowania

STRESZCZENIE

Sprawowanie i uczestniczenie w liturgii jest wyrazem wiary ludu Bożego. Liturgia tworzy wspólnotę Kościoła. Kościół hierarchiczny troszczy się o to, by przeżywanie liturgii było jak najbardziej owocne dla wszystkich ochrzczonych, stanowiących kapłański lud Boży. Normy liturgiczne, w tym kalendarze, zmieniały się na przestrzeni wieków. Tym samym zmieniały się akcenty podkreślające wagę poszczególnych wydarzeń religijnych w przełożeniu na obchody liturgiczne. Na ustanawianie prawa nakładał się również zmysł wiary ludu Bożego, który przejawiał się w zwyczajach i tradycji mającej wyraz w obrzędowości ludowej. Przykładem nakładania się przepisów liturgicznych Kościoła i oddolnych inicjatyw zakorzenionych w pobożności ludowej jest m.in. pielęgnowana w Polsce tradycja oktawy uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa.

XX w. to czas podejmowanych przez Pasterzy Kościoła powszechnego działań reformujących liturgię. Wiele znaków nagromadzonych w niej, które nie były przez uczestników nabożeństw należycie odczytywane, zostały zredukowane. Przyjęto zasadę upraszczania liturgii i redukcji obrzędowości do poziomu czytelności jej znaczenia.

Oktawy liturgiczne mają w sobie bardzo mocne przesłanie – wzmocnienie w intensywności i czasie przeżywania treści zawartych w uroczystościach. Często powtarza się, że oktawa to jakby świętowanie samej uroczystości przez następujących osiem dni. O ile to twierdzenie można implikować w przypadku oktawy Paschy, to trudno odnieść je do oktawy Bożego Narodzenia. Mimo że aktualnie w kalendarzu liturgicznym pozostawiono jedynie dwie oktawy, różnią się one od siebie pod bardzo wieloma względami. Pojawiają się pytania: czy to jest dobre rozwiązanie dla wiernych Kościoła katolickiego? Czy nie należałoby wrócić do innych oktaw, np. uroczystości Zesłania Ducha Świętego? Czy aktualnie obowiązujące tabele pierwszeństwa dni liturgicznych nie wymagają przeredagowania? Rodzi się wiele wątpliwości, a za nimi pytań dotyczących unormowań liturgicznych.

Niniejsze opracowanie miało za zadanie ukazać rozwój i obecny kształt oktaw liturgicznych. Dokonano tego, przybliżając decyzje papieży i organów działających w ich imieniu (kongregacji) na przestrzeni wieków. W końcowym akordzie przedstawiono aktualne unormowania i naświetlono źródło ich ukształtowania.

SŁOWA KLUCZOWE

oktawa Paschy, oktawa Bożego Narodzenia, przepisy liturgiczne, kalendarz liturgiczny

Liturgical Octave. Historical Outline and Applicable Regulations

ABSTRACT

Celebrating and participating in the liturgy is an expression of the faith of the people of God. The liturgy forms the community of the Church. The hierarchical Church seeks to make its experience as fruitful as possible for all the baptised who make up the priestly people of God. The established liturgical norms, including calendars, have changed over the centuries. Thus, the accents emphasising the importance of individual religious events in translating into liturgical celebrations changed. The established law was also influenced by the sense of faith of the people of God, it manifested itself in the customs and traditions expressed in folk rituals. An example of the overlapping of the Church's liturgical regulations and bottom-up initiatives rooted in popular piety is, among others, the tradition of the octave of the Solemnity of the Most Holy Body and Blood of Christ (Corpus Christi) cultivated in Poland.

The twentieth century is the time of liturgical reform activities undertaken by the Pastors of the Universal Church. Many signs accumulated in the liturgy, which were not properly read by the participants of the services, were reduced. The principle of simplifying the liturgy and reducing the rituals to the level of legibility of its meaning was adopted.

The liturgical octaves have a very strong message in them: strengthening in the intensity and duration of experiencing the content of the solemnities. It is often repeated that consecutive octave days are like celebrating the solemnity itself for the following eight days. While this claim can be implied for the Octave of Passover (Easter), it is difficult to relate to the Octave of Christmas. Although currently only two octaves are left in the liturgical calendar, they differ in many respects. The question arises: is this a good solution for the faithful of the Catholic Church? Should we not return to other octaves, e.g. the Solemnity of Pentecost? Do the current tables of priority of liturgical days require redrafting? Many doubts arise, followed by questions concerning liturgical regulations.

This study was aimed at showing the development and present shape of liturgical octaves. This project was done based on bringing closer the decisions of the popes and the bodies acting on their behalf (congregations) over the centuries. The final chord presents the current regulations and highlights the source of their formation.

KEYWORDS

Octave of Passover (Easter), Octave of Christmas, liturgical regulations, liturgical calendar

Wprowadzenie

W Kościele katolickim posługujemy się kalendarzem gregoriańskim. Na jego bazie redagowane są kalendarze liturgiczne i inne, posiadające treści religijne. Do unormowań zawartych w kalendarzach diecezjalnych czy wspólnot zakonnych odnoszą się ich adresaci, czy to poprzez odpowiedni dobór obchodów liturgicznych, czy też kierując niezbędne informacje do wspólnot wiernych. Kierowanie się wskazaniem liturgicznymi prowadzi do ujednolicenia życia sakralnego wiernych Kościoła powszechnego oraz partykularnego. W dobie wzmożonej komunikacji elektronicznej to ujednolicenie życia liturgicznego ułatwia m.in. budowanie wspólnot modlitewnych.

W roku liturgicznym cyklicznie pojawiają się informacje o oktavach przypadających w poszczególne, następujące po sobie dni. Chodzi o oktavę Wielkanocy i Bożego Narodzenia. Poza tymi w obiegu duszpasterskim pojawiają się inne oktawy, związane z uroczystością Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa oraz uroczystością Wszystkich Świętych. Ponadto w poszczególnych regionach/miejscach obchodzone są i inne oktawy. Warto zatrzymać się nad tym zjawiskiem, odpowiedzieć sobie na pytania dotyczące tego, czym są oktawy, jakie są ich źródła i dzieje, skąd biorą się różnice między poszczególnymi oktavami oraz jaki jest obecnie ich uregulowany status.

1. Zakres pojęciowy i źródła oktawy

Słowo „oktawa” pochodzi od łacińskiego *octo* – osiem, a przymiotnikowo *octavus* – ósmy. Pierwotnie termin ten oznaczał ósmy dzień wspominający dane święto/uroczystość lub też osiem kolejnych dni łączonych z poszczególnymi uroczystościami roku liturgicznego. Tak właśnie w rozwoju historycznym przyjęło się określać słowem „oktawa” następstwo ośmiu dni. Celem takiego zabiegu było utrwalenie najważniejszych prawd wiary zawartych w świętowaniu, ponadto przedłużenie i podkreślenie rangi oraz wzmocnienie ich przeżywania, a także wskazanie pełni wydarzeń zbawczych w nich uobecnionych. Osiem dni nawiązywało do pełni, wypełnienia – była to główna symbolika oktawy¹. Początku oktawy upatruje się w symbolice liczby 8, jak również w znaczeniu ósmego dnia w wydarzeniach biblijnych.

Osoby zajmujące się gematryczną interpretacją Pisma Świętego, czyli taką, która przywiązuje wagę do wartości liczbowej wyrazów greckich lub hebrajskich (litery alfabetu były zarazem cyframi), zwróciły uwagę na fakt, że liczbową wartość imienia Jezus w wersji greckiej to 888. Każdej z liter greckiego alfabetu odpowiadają ustalone wartości liczbowe, w przypadku imienia Jezus wygląda to następująco: jota = 10; eta = 8; sigma = 200; omikron = 70; ypsilon = 400, sigma = 200, czyli suma $10 + 8 + 200 + 70 + 400 + 200 = 888$. Należy dodać, że liczba 888 nie pojawia się w Biblii. Gematryczna interpretacja otwiera szerokie możliwości dla kolejnych hipotez na temat boskiego znaczenia „ósemki” i jej udziału w walce dobra ze złem².

Liczby wspomniane w Biblii doczekały się symbolicznych interpretacji. Jak to wygląda w przypadku liczby „osiem”? Po pierwsze ósemka ma być symbolem nowej, odmiennej rzeczywistości. Mówi o tym historia stworzenia wszechświata. Bóg sześć dni pracował nad swoim dziełem, a siódmego dnia odpoczął i dzień ów pobłogosławił. Tydzień

1 Por. A. Rutkowski, *Oktawa*, „Encyklopedia Katolicka” t. 14, Lublin 2010, kol. 484–486.

2 Por. B. Legutko, *Dlaczego świętujemy 8 dni, czyli co to jest oktawa?*, <https://misyjne.pl/dlaczego-swietujemy-przez-8-dni-czyli-co-to-jest-oktawa/> (18.04.2022).

ma siedem dni, a ósmego wszystko zaczyna się od początku (Rdz 2,3). Ósemka to też porządek, prawo Boże. Wiąże się ona z nakazami i zasadami – w ósmym dniu należało obrzezać potomka: „Z pokolenia w pokolenie każde wasze dziecko płci męskiej, gdy będzie miało osiem dni, ma być obrzezane” (Rdz 17,12)³. Osiem dni Juda i jego towarzysze świętowali po ponownym poświęceniu zbezczeszczonego ołtarza: „Przez osiem dni obchodzili poświęcenie ołtarza, a przy tym pełni radości składali całopalenia, ofiary pojednania i uwielbienia” (1 Mch 4,56). Tradycyjnie mówi się też o ośmiu błogosławieństwach (Mt 5,1–10). Poza tym do zobrazowania ważności tej cyfry mogą posłużyć m.in.: potop (1P 3,20), poświęcenie kapłanów (Wj 9,1), Pascha i tydzień przaśników (Wj 12,6.16–19; 23,15; Kpł 23,4–8; Mt 26,17), poświęcenie kapłanów (Wj 9,1), święto namiotów (Kpł 23,36; J 7,2.37), poświęcenie i oczyszczenie świątyni (1Krl 8,22; 2Krn 29,17), oczyszczenie i poświęcenie ołtarza (Ez 43,27; 1 Mch 4,59; J 10,22), obrzezanie i nadanie imienia Bożemu Dzieciąciu (Łk 2,21), ukazanie się Chrystusa Zmartwychwstałego (J 20,26).

2. Rys historyczny do X wieku

W liturgii pierwszych wieków praktykowano świętowanie ósmego dnia po danej uroczystości. Tertulian (zm. 240 r.) odnotowuje, że w II–III wieku w Afryce Północnej upamiętniano siódmy dzień od chrztu⁴. Wydaje się, że początek oktawy Paschy jest związany z oktawą chrztu. Czy można łączyć jej powstanie z inspiracją żydowskiego święta Massot, pozostaje kwestią wymagającą wnikliwszych badań. Augustyn (zm. 430 r.) natomiast pisze, że z uwagi na nowo ochrzczonych w IV wieku powstała oktawa Wielkanocy⁵, wyjaśniając, że oznacza ona pełnię, udoskonalenie w świętości i miłości oraz zapowiada chwałę wieczną. Asteriusz Sofista z Kapadocji (IV wiek) w homilii do nowo ochrzczonych na temat Ps 5; 8; 11; 19 (18); i 45 (44) także wzmiankuje o oktawie Paschy⁶. Z prowadzonych badań można wnioskować, że oktawa Paschy kształtowała się w różnych środowiskach w rozmaity sposób. Zapewne szczególnie Pascha przeżywana była przez nowo ochrzczonych⁷, którzy chodzili przez cały tydzień w białych szatach oraz uczestniczyli w Eucharystii z katechezą mistagogiczną⁸. W ósmym dniu była

3 *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia* (wyd. 5), Poznań 2012.

4 Por. Tertulian, *De corona* 3, 3, [w:] *Patrologie cursus completus*. Series Latina I–CCXVII, Indices I–IV, wyd. J.P. Minge, Paris 1878–1890, 2, 70–74.

5 Por. Augustyn, *Sermo de tempore* 111,1, [w:] *Patrologie cursus completus*. Series Latina I–CCXVII, Indices I–IV, wyd. J.P. Minge, Paris 1878–1890, 39, 1097.

6 Por. B. Nadolski, *Liturgika. Liturgia i czas*, t. 2, Poznań 1991, s. 20, 74.

7 Por. J. Janicki, *Misterium paschalne*, Warszawa 1992, s. 78–82.

8 Poświadczają to m.in.: Egeria, Jan Cyryl z Jerozolimy, Ambroży, Augustyn, por. A. Rutkowski, *Oktawa...*, kol. 484.

tw. *dominica in albis deponendis* – niedziela, w której nowo ochrzczeni w Wigilię Paschalną składali swoją odzież i ubierali się zwyczajnie⁹, zdejmowano im także specjalne opaski zakrywające miejsce namaszczenia krzyżmem. W związku z tym obrzędem Augustyn mówił: „dzisiaj oktawa odsłania dzieciom czoła, co jest znakiem wolności (*libertatis indicium*), dziś dopełnia się sakrament waszych oktaw (*sacramentum octavarum vestrarum*)”¹⁰. Również w IV wieku w Jerozolimie odnotowuje się oktawę Objawienia Pańskiego, a dokumenty historyczne wspomnianego okresu dookreślają obchód oktawy poświęcenia kościoła jeszcze dokładniej, wskazując na rok 335¹¹.

Obchód Pięćdziesiątnicy paschalnej (Zesłanie Ducha Świętego) również został wzbogacony oktawą poświęconą *Sacramentarium Gelasianum*¹² (papież Gelazy I, zm. 496 r.). Rozwój tej oktawy przebiegał podobnie jak oktawy Paschy.

Historia oktawy wydaje się łączyć również z kultem męczenników. Świadectwa (inkrypcje) sięgają V wieku, wskazują, mimo wielości stanowisk badaczy, na celebracje święta w oktawie *natale* męczenników. Napisy te dotyczą córek Felicyty i Paschazjusza, jak również *sanctae Agnetis secundo*¹³.

Kiedy jednak celebrację wigilii i chrzest przeniesiono na godziny wczesno popołudniowe (VIII w.), a następnie na ranne (od IX w.), oktawa przypadła w sobotę i w ten sposób symbolika oktawy (osiem dni – od niedzieli do niedzieli) straciła na znaczeniu. *Sacramentarium gregorianum Hadriana* stwierdza, że niedziela po sobocie winna się nazywać *dominica post albas* (n. 95), oktawa trwała więc do soboty włącznie. Ale w Rzymie i w liturgii galijsko-frankijskiej pozostał dawny zwyczaj. Cały tydzień traktowany był *quasi dominica*. Wspomina o tym jeszcze Durand i *Decretum Gratiani*, które domaga się obchodu Paschy *cum tota Hebdomada*. Księgi liturgiczne podają odpowiednie teksty na cały tydzień¹⁴.

W historii kształtowania się liturgii oktawą cieszącą się największym uznaniem była oktawa Wielkanocy. Same święta wielkanocne były zawsze punktem odniesienia do wszystkich innych obchodów chrześcijańskich. Dni poprzedzające Wielkanoc, czyli Triduum Paschalne, a następnie dni oktawy, łącznie sprawiały, że świętujący przez okres blisko dwóch tygodni nie podejmowali prac polowych. Święta, o których mowa, przypadają wiosną, a dla rolników jest to czas intensywniejszych obowiązków, które

9 Por. J. Wierusz, *Liturgika*, Warszawa 1955, s. 162.

10 Por. Augustyn, *Serme de tempore*, 111,1.

11 Por. Euzebiusz z Cezarei, *Eis ton bion tu makariu Konstantinu basileos*, III 30, za: A. Rutkowski, *Oktawa...*, kol. 484.

12 Por. Gelazy I, *Sacramentarium Gelasianum*, Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/84013/sacramentarium-gelasianum-fragmentum-gelasius-i-papa?language=pl> (1.03.2022).

13 Por. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1088.

14 Por. tamże, s. 1089.

należało podejmować bez zwłoki. W związku z tym pojawił się problem pracy, zwłaszcza że w tym czasie przypadał czas zasiewów. Nie pracowano przez dwa tygodnie – od Niedzieli Palmowej do Białej (*Quasimodo geniti*). A więc mimo tego, że ranga świąt Wielkiej Nocy jest nieporównywalna z innymi, oktawę Wielkanocy na przełomie VIII i IX wieku skrócono do środy¹⁵. Powstały dwa tridua: Triduum Paschalne: czwartek, piątek, sobota, oraz Triduum Wielkanocne: poniedziałek, wtorek i środa. Od czwartku można było pracować. Taki system podają jeszcze kalendarze z XVI wieku¹⁶. Świętowanie oktawy nadal skracano: niedziela, poniedziałek i wtorek. Urban VIII w 1642 roku postanowił, że od środy można pracować¹⁷.

Świętowanie oktawy uroczystości Narodzenia Pańskiego kształtowało się przez wiele wieków. Pierwsze wzmianki o nim pochodzą z VI wieku, chociaż poszczególne święta przypadające w oktawie znane były już wcześniej. Najstarszym z nich była uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (1 stycznia)¹⁸. W starożytnym Rzymie było to pogańskie święto, podczas którego witano nowy rok¹⁹. Pogańskie świętowanie naznaczone było rozwiązłością moralną i dlatego chrześcijanie na początku w tym dniu celebrowali liturgie pokutne i obchodzili dzień postu. W liturgii rzymskiej dzień ten dedykowano Maryi jako Matce Boga.

W najstarszych rzymskich kalendarzach zaraz po uroczystości Bożego Narodzenia umieszczano następujące święta: św. Szczepana – pierwszego męczennika, św. Jana Ewangelisty oraz świętych Młodzianków Męczenników. Święto św. Szczepana, pochodzące z IV wieku, wspomina dzień jego męczeńskiej śmierci. W starożytności dzień śmierci rozumiano jako dzień „narodzin dla nieba”. Tak jak narodziny Chrystusa oznaczały dla całego świata i każdego człowieka rozpoczęcie i wejście w nową rzeczywistość, tak samo nowa rzeczywistość rozpoczynała się od męczeńskiej śmierci dla św. Szczepana. Również święto św. Jana Ewangelisty obchodzono już w IV wieku. Stało się ono bardzo popularne w wiekach średnich za sprawą legend mówiących o życiu św. Jana. Święto św. Młodzianków Męczenników powstało w Kościele Wschodnim na początku VI wieku. Po raz pierwszy wspomina się o nim w kalendarzu z Kartaginy, pochodzącym z 505 roku. Jego wprowadzenie było naturalną konsekwencją wiary Kościoła o świętości niewinnych dzieci zamordowanych na rozkaz Heroda. Pierwotnie

15 Por. Radulph z Rivo, *De canonum observantia* 19, MBP XXV, s. 298–308.

16 Por. B. Fischer, *Vom einem Pascha-Triduum zum Doppeltriduum der heutigen Rubriken*, [w:] *Paschatis sollemnia. Studien zur Osterfeier und Osterfrömmigkeit*, red. B. Fischer, J. Wagner, Frankfurt 1959, s. 148–151.

17 Por. E. Mateja, *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II*, Opole 2021, s. 130–131.

18 Por. J. Miazek, *Uroczystość i oktawa Bożego Narodzenia w modlitwach mszału Pawła VI*, „Liturgia Sacra” 4 (1998) 2(12), s. 206.

19 Por. J. Wierusz, *Liturgika...*, s. 123–124.

święto miało charakter pokutny i liturgię celebrowano w szatach koloru fioletowego. Dopiero później zaczęto je obchodzić jak święto innych męczenników²⁰.

Według B. Nadolskiego początki oktav Bożego Narodzenia sięgają VIII wieku (Comes z Würzburga). W następnych wiekach również inne święta przypadające w oktawie Narodzenia Pańskiego otrzymały swoje oktawy²¹. Warto wspomnieć też Amalarego z Metz (zm. 850 r.), który potwierdza istnienie oktawy Bożego Narodzenia, Epifanii, Paschy i Pięćdziesiątnicy²². Po IX wieku wprowadzono oktawy patronów i tytułów kościołów²³.

3. Rys historyczny od XI do XIX wieku (z uwzględnieniem klasyfikacji oktav)

Już w XI wieku zaistniała oktawa Wniebowstąpienia Pańskiego²⁴, w XII wieku pojawiła się oktawa Wniebowzięcia NMP (zdaniem niektórych pojawiała się już w IX w.), jak również oktawa św. Szczepana diakona, św. Jana Apostoła Ewangelisty, Świętych Młodzianków. Następnie w XIII wieku – Bożego Ciała i Narodzenia NMP, w XIV wieku – uroczystości Wszystkich Świętych²⁵.

Drugie tysiąclecie Kościoła było naznaczone licznymi decyzjami dotyczącymi regulacji obchodów oktav świąt / uroczystości chrześcijańskich. Poza już istniejącymi ustanowiono oktawy świąt nazywanych niekiedy „dogmatycznymi”, czyli świętami idei. Ten całościowy rozwój oktav zmusił do pewnej ich klasyfikacji, pogrupowano je zatem na oktawy uprzywilejowane, wspólne oraz zwykłe; nadano im także odpowiednie klasy. Oktawy różniły się między sobą co do formy, czyli zakresu czasowego obchodów, a to w konsekwencji sprawiło niemały praktyczny problem polegający na nakładaniu się oktav.

Do XIV wieku wyróżniono oktawy większe (*maiores*: Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego, Wniebowzięcia NMP i Narodzenia NMP), wśród których istniały w sposób szczególnie uprzywilejowane (*specialiter privilegiatae*: Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego), zwyczajne uprzywilejowane (*simpliciter privilegiatae*: Objawienie Pańskie, Boże Ciało i Boże Narodzenie) i zwykłe (*non privilegiatae simplices*) oraz mniejsze (*minores*:

20 Por. D. Kwiatkowski, *Zaczerpnąć ze źródła wody życia. „W świecie liturgicznych znaków”*, Kalisz 2007; M. Kunzler, *Liturgia Kościoła. Podręczniki teologii katolickiej*, t. 10, Poznań 1999, s. 671–673.

21 Wzmianki zachowane są w Mszale z 1570 r., a także w Liturgii Godzin z 1568 r.

22 Por. Amalary z Metz, *De ecclesiasticis officiis* IV 36, [w:] *Patrologie cursus completus*. Series Latina I–CCXVII, Indices I–IV, wyd. J.P. Minge, Paris 1878–1890, 105, 1122.

23 Por. B. Nadolski, *Leksykon...*, s. 1088.

24 Por. Radulph z Rivo, *De canonum...*, s. 298–308.

25 Por. A. Rutkowski, *Oktawa...*, s. 484.

wszystkie pozostałe). Z czasem zachował się tylko podział na oktawy uprzywilejowane i zwykle²⁶.

W XIV–XV wieku podczas reformy oficjum podkreślono rangę dnia ósmego, obniżając znaczenie innych dni. W tym samym czasie staraniem franciszkanów wprowadzono oktawy uprzywilejowane św. Franciszka z Asyżu, Przeniesienia św. Franciszka, św. Klary z Asyżu, św. Bernardyna ze Sieny. Pod koniec XV wieku wprowadzono także oktawę uroczystości Niepokalanego Poczęcia NMP (w Polsce od pocz. XVI w.). W 1588 roku wydano *Octaviarum Romanum*, w którym podano zasady oficjum związane z oktavami. W XVI wieku ograniczono do trzech dni wolnych od pracy oktawę Zesłania Ducha Świętego, a w 1642 roku do wtorku oktawę Wielkanocy i wprowadzono w obchodzeniu oktav kategorię *duplex primae classis*²⁷.

Po reformie liturgicznej podjętej przez Sobór Trydencki (1545–1563) zachowano oktawy: Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego, Objawienia Pańskiego, Bożego Ciała, Bożego Narodzenia, Wniebowstąpienia Pańskiego, Narodzenia NMP, Wniebowzięcia NMP, Narodzenia św. Jana Chrzciciela, Świętych Apostołów Piotra i Pawła, Wszystkich Świętych, św. Szczepana Diakona, św. Jana Apostoła i Ewangelisty, Świętych Młodzianków, św. Wawrzyńca, dedykacji oraz tytułu kościoła miejscowego i niektórych patronów. Zaczęła także obowiązywać zasada, że oktawy można wprowadzać wyłącznie za pozwoleniem Stolicy Apostolskiej²⁸.

W 1693 roku przywrócono oktawę Niepokalanego Poczęcia NMP, w 1741 roku podtrzymano w mocy oktawę tytułu kościoła katedralnego obchodzoną w diecezji oraz wykluczono oktawę poświęcenia kościoła miejscowego w Wielkim Poście, oktawie Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego, w dniach od 17 grudnia do uroczystości Objawienia Pańskiego. Niektóre diecezje i wspólnoty zakonne obchodziły oktawy na mocy indultu (m.in. diecezja wileńska – św. Kazimierza, benedyktyni na Monte Cassino – św. Scholastyki, minimici – św. Franciszka z Paoli, dominikanie – św. Tomasza z Akwinu i św. Wincentego Ferrera, Barcelona – św. Eulalii z Mèridy)²⁹.

Od 1894 roku zaczęto, na mocy indultów, ograniczać i dążyć do zmniejszenia liczby oktav. Wprowadzono wówczas zakaz obchodzenia oktav odnoszących się do kościołów miejscowych w okresie od 17 do 24 grudnia, a pozwolono na takie obchody między 2 stycznia a uroczystością Objawienia Pańskiego. Mimo to w 1911 roku wprowadzono oktawę św. Józefa Oblubieńca NMP, a w Polsce do 1914 roku istniały dodatkowo następujące oktawy: św. Wojciecha, św. Stanisława Biskupa, św. Jacka, św. Joachima,

26 Tamże.

27 Tamże.

28 Por. E. Mateja, *Śląski kalendarz liturgiczny świętych. Geneza i rozwój do czasu reformy papieża Piusa X*, Opole 2008, s. 95–125.

29 Por. A. Rutkowski, *Oktawa...*, kol. 484.

św. Jana Kantego, św. Stanisława Kostki, św. Jana z Dukli, bł. Władysława z Gielniowa i św. Kingi. Kolejna reforma nastąpiła w 1914 roku³⁰.

4. Reformy przepisów liturgicznych XX wieku

W 1914 roku zniesiono niektóre oktawy, pozostawiając oktawy: pierwszej klasy Kościoła powszechnego (Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego, Objawienia Pańskiego, Bożego Ciała, Bożego Narodzenia, Wniebowstąpienia Pańskiego, Wniebowzięcia NMP, Niepokalanego Poczęcia NMP, Narodzenia św. Jana Chrzciciela, św. Józefa Oblubieńca NMP, Świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz Wszystkich Świętych); drugiej klasy Kościoła powszechnego (Narodzenia NMP, św. Szczepana, św. Jana Apostoła i Ewangelisty, Świętych Młodzianków i św. Wawrzyńca); pierwszej klasy Kościoła miejscowego: poświęcenia i tytułu kościoła własnego, poświęcenia i tytułu kościoła katedralnego, głównego patrona miasta, parafii, diecezji, prowincji lub narodu, tytułu i założyciela zakonu lub zgromadzenia, niektórych uroczystości zachowanych według zwyczaju; drugiej klasy Kościoła miejscowego. Poza tymi wyróżniono oktawy uprzywilejowane (*privilegiatae*; I kategoria *primi ordinis* – Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego, II – *secundi ordinis* – Objawienia Pańskiego i Bożego Ciała, III – *tertii ordinis* – Bożego Narodzenia i Wniebowstąpienia Pańskiego), oktawy zwykłe (*communes*; Niepokalanego Poczęcia NMP, Wniebowzięcia NMP, Narodzenia św. Jana Chrzciciela, św. Józefa Oblubieńca NMP, Świętych Apostołów Piotra i Pawła, Wszystkich Świętych, poświęcenia i tytułu kościoła, patrona, głównych patronów, miejscowych uroczystości Pańskich). Przywrócono także oktawy proste (*simplices*): Narodzenia NMP, św. Wawrzyńca, św. Szczepana Diakona, św. Jana Apostoła i Ewangelisty i Świętych Młodzianków – ograniczając się do ostatniego dnia oktawy. Ustalono także w dokumencie Piusa X zasady pierwszeństwa między oktawami³¹.

Pius X, dokonując wielkiego dzieła reformującego kalendarz liturgiczny, zwrócił uwagę, że w roku liturgicznym swoistym przedłużeniem największych świąt jest oktawa, podczas której przez kolejne osiem dni teksty oficjum i Mszy św. nawiązują do obchodzonego święta, podkreślając jego znaczenie i doniosłość. Reforma Piusa X uporządkowała oktawy i je poklasyfikowała³². W kalendarzu dla całego Kościoła wszystkie oktawy podzielono na sześć oktaw uprzywilejowanych (*octavae privilegiatae*) oraz na kilkanaście oktaw zwykłych (*octavae communes*) i na oktawy proste (*octavae simplices*).

30 O szczegółach tejsze reformy w dalszej części, traktującej o klasach i rodzajach oktaw.

31 Por. Pius X, *Decretum generale super motu proprio „Abhinc duos annos”*, AAS 5 (1913), s. 460, 463.

32 Por. Pius X, *Additiones et variationes in rubricis Breviarii ad normam bullae „Divino afflatu”*, tit. III, *Breviarium Romanum*, 1914, s. LXVII.

Oktawy uprzywilejowane obejmowały sześć największych świąt i podzielono je na trzy grupy, do pierwszej grupy (*octavae I ordinis*) należały oktawy Wielkanocy i Pięćdziesiątnicy, do drugiej grupy oktawy Epifanii i Bożego Ciała, a do trzeciej grupy oktawy Narodzenia Pańskiego i Wniebowstąpienia Pańskiego. Uprzywilejowanie tych oktaw polegało na tym, że były one uroczyciej obchodzone, a poszczególne ich dni miały własne teksty liturgiczne w oficjum i Mszy św.³³

Ogólnie można stwierdzić, że wszystkie święta, które poprzedzała wigilia, miały także swoją oktawę. Oktawy zwykle posiadały święta zdwojone pierwszej klasy i podczas tych oktaw poszczególne dni miały również własne teksty liturgiczne. Breviarz Piusa X wymienia następujące oktawy zwykle świąt: Niepokalane Poczęcie NMP, Wniebowzięcie NMP, Narodzenie św. Jana Chrzciciela, św. Józefa (19 marca), św. Apostołów Piotra i Pawła, Wszystkich Świętych, rocznica poświęcenia własnego kościoła i jego patrona, głównego patrona miejscowości, diecezji, prowincji i narodu, założyciela zakonu, innych świąt zdwojonych pierwszej klasy, jeśli takie obchodziło się z oktawą.

Oktawy proste natomiast miały święta rytu zdwojonego drugiej klasy i nie wspomniano poszczególnych dni oktawy, tylko sam dzień ósmy. Oktawy proste miały święta: Narodzenia NMP, św. Jana Apostoła i Ewangelisty, św. Szczepana, Niewinnych Młodzianków, św. Wawrzyńca i inne święta zdwojone drugiej klasy, jeśli takie obchodziło się z oktawą. Kiedy następowała zbieżność poszczególnych dni kilku oktaw, pierwszeństwo miała oktawa większego święta, gdyż każda oktawa jest przedłużeniem obchodzonego święta³⁴.

Powyższa klasyfikacja obchodów liturgicznych w ciągu roku opiera się na dokumencie *Divino afflatu* Piusa X. Umożliwiła ona utworzenie pewnego rodzaju tabeli pierwszeństwa, która regulowała wyznaczanie świąt w kalendarzu, a zwłaszcza korzystanie z brewiarza i mszału w dniach, w których następowała okurencja lub konkurencja różnych świąt, ich wigilii i oktaw, a także całych oficjów³⁵.

Mimo uporządkowania licznych oktaw i wigilii, były one nadal wielkim obciążeniem całego *sanctorale*, zwłaszcza zbieżność czterech oktaw po Bożym Narodzeniu na przełomie roku (Narodzenie Pańskie, świętych: Szczepana, Jana i Niewinnych Młodzianków) oraz na przełomie czerwca i lipca (Narodzenie św. Jana Chrzciciela oraz Apostołów Piotra i Pawła). Papież miał świadomość, że przeprowadzone za jego pontyfikatu zmiany w kalendarzach są jedynie zapoczątkowaniem dalszych działań, co wyraźnie zapowiedział w motu proprio *Abhinc duos Anno* (1913 r.). W dokumencie stwierdzono też, że na tym etapie nie mogły zostać podjęte dalsze kroki z powodu braku wystarczających prac przygotowawczych. Pewne propozycje dalszej reformy miała przygotować

33 Por. E. Mateja, *Reforma kalendarza...*, s. 68.

34 Wykaz oktaw zawarto w tabeli, Pius X, *Additiones et variationes...*, s. LXXV.

35 Por. E. Mateja, *Reforma kalendarza...*, s. 69.

również Konferencja Kongregacji Benedyktynów, do czego upoważniła ich specjalnymi dekretami Kongregacja Obrzędów. Rozwijający się silny ruch liturgiczny przyczynił się do tego, że po śmierci Piusa X (1914 r.) prace nad reformą kalendarza kontynuowali jego następcy³⁶, zarówno Benedykt XV, jak również Pius XI, który w 1928 roku wprowadził oktawę uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa. W Watykanie od 1930 roku działała Sekcja Historyczna w ramach Kongregacji Obrzędów. Opracowano wytyczne dla dalszych prac nad reformą kalendarza liturgicznego i wydano *Memoria sulla riforma liturgica*³⁷. W interesującej nas tematyce dokument poświęca dużo miejsca reformie kalendarza liturgicznego. I tak w numerach 48–49 poruszone zostaje zagadnienie oktav na przełomie roku. Odnośnie do dni między Narodzeniem Pańskim a Epifanią wysunięto kilka propozycji: znieść obchód oktav trzech świąt następujących po Bożym Narodzeniu; uprościć obchody jednej lub dwóch niedziel, które przypadają w niektóre lata w dniach między 25 grudnia a 1 stycznia; zmienić perykopy biblijne w wigilię Epifanii i ograniczyć oktawę Epifanii do obchodu tylko ostatniego – ósmego dnia, a także wprowadzić nowy okres Epifanii – do 13 stycznia; w tym czasie można by wprowadzić święta Imienia Jezus i Świętej Rodziny³⁸. Zaproponowano też, by w okresie od Środy Popielcowej do oktawy Wielkanocy usunąć wszystkie święta uniwersalne i partykularne, z wyjątkiem uroczystości św. Józefa (19 marca) i Zwiastowania NMP (15 marca)³⁹. Idąc dalej, autorzy reform wskazali na uroczystość Wniebowstąpienia i na jego oktawę. Zaproponowali zniesienie tej oktawy, aby w ten sposób stworzyć rodzaj nowenny przed uroczystością Zesłania Ducha Świętego. Propozycja wynika z tego, że pierwotnie Pięćdziesiątnica nie miała własnej oktawy z tej racji, że kończyła okres wielkanocny (nr 76; 79).

Kolejnym dziełem reformującym liturgię, a zwłaszcza rubryki liturgiczne, był dekret *Cum nostra hac aetate* z 23 marca 1953 roku, w którym papież Pius XII podjął decyzję o zmianie przepisów liturgicznych, polegającej na ich uproszczeniu i skróceniu. Do dekretu zostały dołączone, jako integralna część dokumentu, rubryki, czyli przepisy szczegółowe składające się z pięciu części: normy ogólne, zmiany w kalendarzu, komemoracje, zmiany w brewiarzu i zmiany w mszale. W części drugiej naszą uwagę przyciąga regulacja dotycząca oktav. Licznie występujące w kalendarzu liturgicznym oktawy zostały potraktowane stosunkowo „surowo”. Zapis dokumentu brzmi: „Obchodzi się tylko oktawy Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego, a znosi się wszystkie inne, występujące tak w kalendarzu powszechnym, jak i w kalendarzach

36 Tamże, s. 85.

37 Por. SRC, *Memoria sulla riforma liturgica*, Tipografi Poliglotta Vaticana 1948, tekst opublikował C. Braga, *La riforma liturgica di Pio XII. Documenti*, Roma 2003, s. 3–343.

38 Por. E. Mateja, *Reforma kalendarza...*, s. 108.

39 Por. SRC, *Memoria sulla*, nr 56. W czasie prowadzonych prac świąt było około 40. Propozycja była wzorowana na rycie ambrożyjskim.

partykularnych”⁴⁰. W zależności od stopnia i rangi wszystkie dotychczasowe oktawy w liczbie 15 posiadały własne teksty brewiarzowe.

Zniesienie oktaw wpłynęło na zmiany w trzech oktawach nadal obowiązujących (Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego i Bożego Narodzenia) oraz zmiany przepisów brewiarzowych w dniach zniesionych oktaw. Podane uszczegółowienia dotyczą rytu zachowanych oktaw oraz doboru fakultatywnego tekstów brewiarzowych i formułarzy mszalnych dawnych oktaw.

Dni w oktawach Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego zostały podniesione do rytu zdwojonego i otrzymały pierwszeństwo przed wszystkimi świętami, nie dopuszczając też wspomnień (p. II, 12). Dni w oktawie Bożego Narodzenia, choć również zostały podniesione do rytu zdwojonego, są obchodzone jak dotychczas (p. II, 13)⁴¹.

Od 1955 roku pozostawiono jedynie oktawy: Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Zesłania Ducha Świętego⁴². Kolejna zmiana nastąpiła w 1960 roku. Odtąd zachowano oktawę Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego jako oktawy pierwszej klasy oraz Bożego Narodzenia jako drugiej klasy⁴³.

Następca na Stolicy Apostolskiej, Jan XXIII, idąc za treścią omawianego dekretu, kontynuował rozpoczęte reformy liturgiczne, które przygotowywała komisja składająca się z biegłych powołana przez Piusa XII. Dalszy etap reform polegał na opublikowaniu motu proprio *Novum Rubricarum Breviarii et Missalis Romani corpus approbatur*⁴⁴, którym zatwierdzono obszerny (liczący 530 artykułów) zbiór nowych przepisów liturgicznych, tzw. nowy kodeks rubryk mszału i brewiarza rzymskiego ogłoszony przez Kongregację Obrzędów 26 lipca 1960 roku. W dokumencie tym zostały zachowane trzy oktawy, podobnie jak w dekrecie Piusa XII z 1955 roku. Oktawy te podzielono na klasy. Do pierwszej klasy należała oktawa Wielkanocna i Zesłania Ducha Świętego (każdy dzień obchodzono w randze I klasy), natomiast oktawa Bożego Narodzenia należała do drugiej klasy (każdy dzień miał rangę drugiej klasy, a ósmy dzień – pierwszej klasy). Szczegółowe przepisy dotyczące oficjum i Mszy św. w dni oktawy Bożego Narodzenia zostały podane w rubrykach brewiarza i mszału (nr 63–70)⁴⁵. Ponadto zrezygnowano z dotychczasowych określeń: ryt zdwojony większy, zdwojony mniejszy oraz ryt prosty (*duplex maius, duplex minus, simplex*). Pozostawiono – jak wspomniano – klasyfikację:

40 Por. SRC, *Decretum generale de rubricis ad simpliciore formam redigendis „Cum nostra hac aetate”* (23.03.1955), AAS 47 (1955), s. 222, p. II, II.

41 Tamże.

42 Por. SRC, *Decretum generale...*, s. 220.

43 Por. *Rubricae Breviarii et Missalis Romani* – AAS 52 (1960), s. 606.

44 Por. Jan XXIII, *Motu proprio Novum Rubricarum Breviarii et Missalis Romani corpus approbatur* (25.07.1960), AAS 52 (1960), s. 593–595. *Pismo Apostolskie Ojca św. Jana XXIII wydane z własnej inicjatywy zatwierdzające zbiór nowych rubryk brewiarza i mszału rzymskiego*, tłum. F. Małaczyński, RBL 13 (1960), s. 499–502.

45 Tamże, s. 146.

klasa 1 i klasa 2. Dotyczy ona zarówno niedziel, jak i świąt. Ponadto warto zauważyć, że zmieniono również nazwy poszczególnych świąt, m.in. 1 stycznia – święto Obrzezania Pańskiego na „Oktawę Narodzenia Pańskiego”. Nowy kodeks abrogował dawne rubryki, znosił także przepisy wprowadzone w 1911 roku przez papieża Piusa X oraz uregulowania z 1955 roku wprowadzone przez papieża Piusa XII. Te ostatnie zostały włączone do nowego kodeksu⁴⁶.

5. Aktualne unormowania

Papież Paweł VI w 1969 roku przeprowadził reformę kalendarza liturgicznego⁴⁷, a następnie promulgował nowy mszał. Pozostawiono tylko oktawę Wielkanocy i Bożego Narodzenia, zaś Zesłanie Ducha Świętego pozostało bez oktawy. Święto Bożego Ciała otrzymało rangę uroczystości i nową nazwę: Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej⁴⁸. W poszczególnych Kościołach partykularnych, mimo nowych regulacji, obchodzi się quasi-oktawy, tak jest na przykład w Polsce. Rodzi się pytanie: z czego to wynika? Po zniesieniu oktawy Bożego Ciała przez Jana XXIII w 1960 roku furtkę do powrotu obchodów tejże oktawy otworzył dokument dołączony do nowego zbioru przepisów *Variations in Breviario et Missali Romano*⁴⁹. W p. 34 pojawiło się uregulowanie umożliwiające odbywanie nabożeństw łącznie z procesją, które zgodnie z tradycją zwyczajowo odprawiano w czasie oktawy Bożego Ciała⁵⁰. Następnie, na prośbę prymasa Polski Stefana kard. Wyszyńskiego, Watykan wydał dla Polski, na okres siedmiu lat, dekret⁵¹ rozszerzający zapis przytoczonego dokumentu. Następnie, w 1968 roku, prolongatą normy obowiązywały przez kolejne siedem lat do 1975 roku. W późniejszym czasie nie ma śladów związanych z kolejnymi moratoriami.

Zniesienie większości oktaw – w związku z czym na czoło wysunęły się niedziele – wynikało jakoby z duszpasterskiej konieczności niezmuszania świeckich do uczestniczenia w świątach obowiązkowych w tygodniu. W skutek tego uroczystości takie jak Wniebowstąpienie Pańskie przenoszone są na niedziele, a tym samym tracą

46 Por. E. Mateja, *Reforma kalendarza...*, s. 156.

47 Por. M. Kowalski, *Posoborowa odnowa kalendarza liturgicznego i jej recepcja w diecezji kieleckiej*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 8, s. 22–26.

48 Ta nowa regulacja wiązała się ze zniesieniem Święta Najdroższej Krwi Chrystusowej.

49 <http://divinumofficium.com/www/horas/Help/Rubrics/Variationes1960.html> (1.03.2022).

50 F. Małaczyński, *Liturgia w życiu i działalności papieża Jana XXIII*, RBL 16 (1963), s. 162.

51 <http://tytus.szkołanawigatorow.pl/dugie-swietowanie-czyli-o-oktawach#sdfootnote3anc> (1.03.2022).

symbolikę, która jest w wielu wypadkach (w odniesieniu do Pisma św.) decydująca dla ich znaczenia⁵².

Obowiązujące normy roku liturgicznego i kalendarza jednoznacznie wskazują, że w Kościele rzymskokatolickim obchodzi się dwie oktawy związane z największymi uroczystościami: Zmartwychwstania i Narodzenia Pańskiego. Obydwie rządzą się własnymi prawami⁵³. W aktualnych unormowaniach związanych z oktawą Paschy – największą i najstarszą uroczystością i najwyżej usytuowaną w gradacji świąt w całej historii Kościoła – wszystkie dni oktawy są w randze uroczystości, tak jak sam dzień Wielkanocy. W poszczególne dni oktawy Paschy w modlitwie eucharystycznej wszędzie uwzględnia się wstawiennictwo za nowo ochrzczonego⁵⁴. Inaczej obchodzona jest oktawa Narodzenia Pańskiego, która ma w swoich dniach różne obchody, zaś poszczególne dni obchodzi się w stopniu święta. Z powyższego wynika, że uroczystości przypadające w oktawie Wielkanocy należy przenieść na pierwszy wolny dzień po drugiej Niedzieli Wielkanocy⁵⁵. Tak się dzieje w przypadku przypadających uroczystości głównych Patronów Polski. Ponadto, skoro dni oktawy są w stopniu uroczystości, to ma zastosowanie kan. 1251 KPK dotyczący zniesienia postu piątkowego. Tak się nie dzieje w odniesieniu do oktawy w randze święta, chyba że kompetentna władza kościelna zdecyduje się udzielić dyspensy⁵⁶.

Praktyczne dubium, które pojawia się w związku z tym, co wyżej zostało już określone, dotyczy innych szczegółów. Mianowicie, dlaczego podczas Mszy św. w oktawę Wielkanocy odmawia się *Gloria*, a pomija się drugie czytanie przed Ewangelią, jak również *Credo*? Z punktu widzenia przepisów liturgicznych jedna uroczystość nie jest równa drugiej uroczystości⁵⁷, mimo iż obie są wpisane do tabeli pierwszeństwa dni liturgicznych w sekcji oznaczonej rzymską jedyką⁵⁸. Przyglądając się poniższemu

52 Por. L.P. Hemming, *Kult jako objawienie. Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość katolickiej liturgii*, Kraków 2019, s. 194–195.

53 Por. *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, [w:] *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, p. 12, Poznań 2010, s. [77]–[85].

54 Por. Kongregacja Kultu Bożego, *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych* (16.01.1988), Tarnów 1988, nr 102, s. 38.

55 ONRLK 5, 60.

56 Por. kan. 87–89, 1245 KPK.

57 Por. D. Ostrowski, *Wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych w piątek oktawy Wielkanocy*, „Anamnesis” 70 (2012), s. 86.

58 ONRLK, s. 59: „Tabela pierwszeństwa dni liturgicznych

1. Paschalne Triduum Męki i Zmartwychwstania Pańskiego.

2. Narodzenie Pańskie, Objawienie, Wniebowstąpienie i Zesłanie Ducha Świętego.

Niedziele Adwentu, Wielkiego Postu, okresu Wielkanocy.

Środa Popielcowa.

Dni Wielkiego Tygodnia od poniedziałku do czwartku włącznie.

Dni w oktawie Wielkanocy.

zestawieniu, ze zdziwieniem dostrzegamy wiele uroczystości, których dotychczas nie postrzegaliśmy jako dni tak wysoko uplasowanych w zestawieniu dni liturgicznych. Kodeks prawa kanonicznego w nowym tłumaczeniu w kan. 1251 brzmi: „Wstrzeżliwość od spożywania mięsa lub innych pokarmów, zgodnie z postanowieniem konferencji biskupów, należy zachowywać we wszystkie piątki całego roku, chyba że w piątek przypada dzień zaliczony do uroczystości; natomiast wstrzeżliwość i post obowiązują w środę popielcową oraz w piątek Męki i Śmierci Pana Naszego Jezusa Chrystusa”⁵⁹. Naszą uwagę przykuwa stwierdzenie: „(...) chyba że w piątek przypada dzień zaliczony do uroczystości”, tzn. dzień ten nie jest uroczystością w odbiorze potocznym lub w celebracji liturgicznej mającej podobny charakter jak interesująca nas Wielkanoc czy Boże Narodzenie⁶⁰.

Uroczystość Bożego Narodzenia w aktualnie obowiązujących uregulowaniach ma oktawę ułożoną w następujący sposób: w niedzielę w czasie oktawy obchodzi się święto Świętej Rodziny – Jezusa, Maryi i Józefa, 26 grudnia obchodzone jest święto św. Szczepana – pierwszego męczennika, 27 grudnia przypada święto św. Jana Apostoła i Ewangelisty, 28 grudnia obchodzi się święto Świętych Młodzianków, natomiast 29, 30 i 31 grudnia są dniami w czasie oktawy. Dnia 1 stycznia w oktawę Narodzenia Pańskiego obchodzi się uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi. W tym dniu wspomina się również nadanie Najświętszego Imienia Jezus⁶¹. Jak wynika z powyższego zestawienia, oktawa uroczystości Narodzenia Pańskiego nie jest jednolita. Podczas tej oktawy obchodzi się różne święta, a ponadto pozostałe dni oktawy są również w stopniu święta⁶². Świątując oktawę uroczystości Bożego Narodzenia, należy mieć na uwadze, że jest ona obchodzona jako jeden świąteczny dzień, uobecniająca tajemnicę

3. Uroczystości Pańskie, Najśw. Maryi Panny oraz świętych, umieszczone w kalendarzu ogólnym. Wspomnienie wszystkich wiernych zmarłych.

4. Uroczystości własne, a mianowicie:

a/ Uroczystość głównego patrona miejscowości lub miasta.

b/ Uroczystość poświęcenia i rocznicy poświęcenia kościoła własnego.

c/ Uroczystość tytułu kościoła własnego.

d/ Uroczystość tytułu albo założyciela, albo głównego patrona zakonu lub zgromadzenia”.

59 Konferencja Episkopatu Polski podczas 390. Zebrania Plenarnego uchwałą nr 22/390/2021 z dnia 18 listopada 2021 r. przyjęła zaktualizowany przekład na język polski *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r., uwzględniający wszystkie jego nowelizacje. Tekst Kodeksu Prawa Kanonicznego na tym etapie dostępny jest jedynie w wersji elektronicznej: <https://drive.google.com/file/d/1xQ44uYsfYXikfjwBVVWVKRBR-TLbmLJ6fR/view> (2.03.2022).

60 Nasuwa się potrzeba wyrażenia postulatów o dokonanie zmian w obowiązujących unormowaniach, tak by uroczystość była uroczystością z jasno określonymi zasadami, a dni liturgiczne, takie jak np. Środa Popielcowa, były dniami w swej randze bardzo ważnymi, ale jednak niemającymi radosnego charakteru świątowania.

61 Por. *Ogólne normy roku...*, p. 35.

62 Por. J. Nowak, *Komentarz do ogólnych norm roku liturgicznego i kalendarza*, Poznań 2021, s. 49–51; T. Sinka, *Zarys liturgiki*, Gościkowo–Paradyż 1988, s. 123–124; B. Nadolski, *Liturgika...*, s. 98–100.

Wcielenia⁶³. W 1970 roku własne teksty mszalne otrzymały wszystkie dni oktawy Bożego Narodzenia (w dniach 26, 27 i 28 grudnia uwzględnia się ją w ograniczonym stopniu przez prefację o Bożym Narodzeniu). Od 1971 roku w liturgii godzin oktawy łączą się z daną uroczystością przez tę samą antyfonę wezwania, hymn i psalmodię, a w Godzinnie Czytań przez hymn *Te Deum* (w dniach 26–28 grudnia oktawa skupia się głównie na niesporach Bożego Narodzenia, podczas gdy inne godziny kanoniczne odnoszą się do świętych, wspomnianych w danych dniach). W poszczególne dni oktawy celebrowano nabożeństwa okolicznościowe sięgające korzeniami do zwyczajów ludowych i przekazów mających swoje źródła w tradycji⁶⁴.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza przepisów wydawanych przez kompetentne organy Kościoła odnośnie do obchodów liturgicznych, naświetla i częściowo uzasadnia obecny kształt unormowań dotyczących oktaw liturgicznych. W dziejach Kościoła zauważyć można rozmaite etapy kształtowania się oktaw liturgicznych, od bardzo wielkiej ich liczby aż do zaledwie kilku. Z jednej strony chciano podkreślić rangę wydarzenia liturgicznego poprzez jego obchód przez osiem dni, a z drugiej strony nakładanie się na siebie oktaw oraz oderwanie się wiernych od prac, np. polowych w dni świętowania, przyczyniało się do ogromnych trudności natury prawnej oraz moralnej.

Aktualny kształt kalendarza liturgicznego, zawierający jedynie dwie oktawy w ciągu całego roku, nie stanowi najbardziej optymalnego rozwiązania. Bardzo ważna uroczystość Zesłania Ducha Świętego w dziejach Kościoła zawsze była postrzegana jako priorytetowa. Ponadto różniące się w istocie obie oktawy są mało czytelne dla wiernych Kościoła. Dlatego warto by raz jeszcze podjąć się przeanalizowania kalendarza liturgicznego.

63 Por. D. Kwiatkowski, *Zaczerpnąć...*, s. 64.

64 Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania* (17.12.2001), Poznań 2003, s. 88–92; Z Janiec, *Liturgia dla wszystkich*, Sandomierz 2005, s. 47–48.

Bibliografia

- Amalary z Metz, *De ecclesiasticis officiis* IV 36, [w:] *Patrologie cursus completus. Series Latina* I–CCXVII, Indices I–IV, wyd. J.P. Minge, Paris 1878–1890, 105, 1122.
- Augustyn, *Sermo de tempore* 111,1, [w:] *Patrologie cursus completus. Series Latina* I–CCXVII, Indices I–IV, wyd. J.P. Minge, Paris 1878–1890, 39, 1097.
- Euzebiusz z Cezarei, *Eis ton bion tu makariu Konstantinu basileos*, III 30, za: A. Rutkowski, *Oktawa*, „Encyklopedia katolicka” t. 14, Lublin 2010, kol. 484.
- Fischer B., *Vom einem Pascha-Triduum zum Doppeltriduum der heutigen Rubriken*, [w:] *Paschatis sollemnia. Studien zur Osterfeier und Osterfrömmigkeit*, red. B. Fischer, J. Wagner, Frankfurt 1959, s. 130–155.
- Gelazy I., *Sacramentarium Gelasianum*, Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/84013/sacramentarium-gelasianum-fragmentum-gelasius-i-papa?language=pl> (1.03.2022).
- Hemming L.P., *Kult jako objawienie. Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość katolickiej liturgii*, Kraków 2019. <http://divinumofficium.com/www/horas/Help/Rubrics/Variationes1960.html>. (1.03.2022). <http://tytus.szkołanawigatorow.pl/dugie-swietowanie-czyli-o-oktawach#sdfootnote3anc> (1.03.2022).
- Jan XXIII, *Motu proprio Novum Rubricarum Breviarii et Missalis Romani corpus approbatur* (25.07.1960), AAS 52 (1960), s. 593–595.
- Jan XXIII, *Pismo Apostolskie Ojca św. Jana XXIII wydane z własnej inicjatywy zatwierdzające zbiór nowych rubryk brewiaria i mszału rzymskiego*, tłum. F. Małaczyński, RBL 13 (1960), s. 499–502.
- Janicki J., *Misterium paschalne*, Warszawa 1992.
- Janiec Z., *Liturgia dla wszystkich*, Sandomierz 2005.
- Kodeks Prawa Kanonicznego, <https://drive.google.com/file/d/1xQ44uYsfYXikfjwBVWVKRbr-TLbmLJ6fR/view> (2.03.2022).
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania* (17.12.2001), Poznań 2003.
- Kongregacja Kultu Bożego, *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych* (16.01.1988), Tarnów 1988.
- Kowalski M., *Posoborowa odnowa kalendarza liturgicznego i jej recepcja w diecezji kieleckiej*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 8, s. 19–39.
- Kunzler M., *Liturgia Kościoła. Podręczniki teologii katolickiej*, t. 10, Poznań 1999.
- Kwiatkowski D., *Zaczerpnąć ze źródła wody życia. „W świecie liturgicznych znaków”*, Kalisz 2007.
- Legutko B., *Dlaczego świętujemy 8 dni, czyli co to jest oktawa?*, <https://misyjne.pl/dlaczego-swietujemy-przez-8-dni-czyli-co-to-jest-oktawa/> (18.04.2022).
- Małaczyński F., *Liturgia w życiu i działalności papieża Jana XXIII*, RBL 16 4 (1963), s. 162–167.
- Mateja E., *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II*, Opole 2021.
- Mateja E., *Śląski kalendarz liturgiczny świętych. Geneza i rozwój do czasu reformy papieża Piusa X*, Opole 2008.
- Miazek J., *Uroczystość i oktawa Bożego Narodzenia w modlitwach mszału Pawła VI*, „Liturgia Sacra” 4 (1998) 2(12), s. 205–216.
- Nadolski B., *Liturgika. Liturgia i czas*, t. 2, Poznań 1991.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.

- Nowak J., *Komentarz do ogólnych norm roku liturgicznego i kalendarza*, Poznań 2021.
- Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, [w:] *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2010, s. [77]–[85].
- Ostrowski D., *Wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych w piątek oktawy Wielkanocy*, „Anamnesis” 70 (2012), s. 86–87.
- Pismo święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia* (wyd. 5), Poznań 2012.
- Pius X, *Additiones et variationes in rubricis Breviarii ad normam bullae „Divino afflatu”*, tit. III, *Breviarium Romanum*, 1914, s. LXVII.
- Pius X, *Decretum generale super motu proprio „Abhinc duos annos*, AAS 5 (1913), s. 458–466.
- Radulph z Rivo, *De canonum observantia* 19, MBP XXV, s. 298–308.
- Rutkowski A., *Oktawa*, „Encyklopedia Katolicka” t. 14, Lublin 2010, kol. 484–486.
- Rubricae Breviarii et Missalis Romani* – AAS 52 (1960), s. 606–610.
- Sinka T., *Zarys liturgiki*, Gościkowo–Paradyż 1988.
- SRC, *Decretum generale de rubricis ad simpliciores formas redigendis „Cum nostra hac aetate”* (23.03.1955), AAS 47 (1955), s. 220–224.
- SRC, *Memoria sulla riforma liturgica*, Tipografi Poliglotta Vaticana 1948, tekst opublikował C. Braga, *La riforma liturgica di Pio XII. Documenti*, Roma 2003, s. 3–343.
- Tertulian, *De corona* 3, 3, 2, [w:] *Patrologie cursus completus*. Series Latina I–CCXVII, Indices I–IV, wyd. J.P. Minge, Paris 1878–1890, 70–74.
- Wierusz J., *Liturgika*, Warszawa 1955.

CYTOWANIE

K. Dullak, *Oktawa liturgiczna. Rys historyczny i obowiązujące unormowania*, „Studia Paradyskie” 32/2022, 57–74, DOI: 10.18276/sp.2022.32-03.